

ZAMONAVIY SHAHARSOZLIKDA MAHOBATLI RANGTASVIR ASARLARI**Usmonaliyev Zaynobiddin***Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti**"Mahobatli rangtasvir" kafedrası o‘qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada zamonaviy shaharsozlik tizimida mahobatli rangtasvir san’atining o‘rni, ahamiyati va rivojlanish tendensiyalari batafsil bayon qilingan. Mahobatli rangtasvirning arxitektura bilan uzviy bog‘liqligi, shahar makonining estetik qiyofasini shakllantirishdagi roli hamda jamoat joylarining badiiy va madaniy mazmunini boyitishdagi asosiy elementlari tahlil qilingan. Shuningdek, monumental rangtasvir asarlarining shahar identifikatsiyasini yaratish, madaniy merosni saqlash va yosh avlodning estetik didini rivojlantirishdagi ahamiyati ochib berilgan.*

Kalit so‘zlar: *mahobatli rangtasvir, monumental san’at, shaharsozlik, arxitektura, kompozitsiya, monumental kompozitsiya, shahar identifikatsiyasi, monumental bezak san’ati.*

Kirish:

Zamonaviy shaharsozlik jarayonlarida mahobatli rangtasvir san’ati shahar makonining estetik qiyofasini shakllantiruvchi asosiy badiiy vositalardan biri sifatida e’tirof qilinadi. Mazkur san’at turi me’moriy obyektlar bilan uzviy bog‘langan holda rivojlanib, inson va muhit o‘rtasidagi vizual munosabatlarni takomillashtirishga xizmat qiladi. Shahar hududlarining jozibadorligini oshirishda monumental rangtasvir asarlarining roli tobora ortib bormoqda. Ayniqsa, yirik jamoat binolari, madaniyat markazlari va ma’muriy inshootlar fasadlarida yaratilayotgan rangtasvir kompozitsiyalari shahar identifikatsiyasini rivojlantirishga yordam beradi. Bunday asarlar nafaqat dekorativ vazifani bajaradi, balki muayyan tarixiy, madaniy va ijtimoiy mazmunni ham ifodalaydi. Natijada shahar makoni oddiy funksional hududdan badiiy-estetik muhitga aylanish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Shu sababli zamonaviy urbanistik konsepsiyalarda monumental san’atga alohida e’tibor berilmoqda.

Asosiy qism:

Mahobatli rangtasvir san’atining o‘ziga xos jihati uning arxitektura bilan birgalikda yaxlit kompozitsion tizim hosil qilishidadir. Monumental asarlar odatda mustaqil ravishda emas, balki muayyan me’moriy inshootning tarkibiy qismi sifatida yaratiladi. Shu sababdan rassom tomonidan ishlab chiqiladigan badiiy yechimlar bino hajmi, fasad tuzilishi, yorug‘lik muhiti va tomoshabin masofasi kabi omillarni hisobga olgan holda shakllantiriladi. Bunday yondashuv san’at asarining me’moriy makonga uyg‘un integratsiyalashuvini ta’minlaydi.

Rang, ritm va shakl vositalarining to‘g‘ri qo‘llanilishi bino estetik ta‘sirchanligini kuchaytiradi. Natijada tomoshabinda yaxlit badiiy taassurot hosil bo‘ladi. Mazkur holat monumental rangtasvirning shaharsozlikdagi ahamiyatini yanada oshiradi.

Hozirgi kunda dunyoning ko‘plab rivojlangan shaharlarida monumental san‘at jamoat makonlarini faollashtirish vositasi sifatida foydalanilmoqda. Shahar aholisi kundalik hayotda duch keladigan vizual muhitning sifati insonning psixologik holati va madaniy qarashlariga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Shu nuqtai nazardan monumental rangtasvirlar urbanistik muhitni insonparvarlashtirishga xizmat qiladi. Bunday asarlar turli yosh va ijtimoiy guruhlarga mansub insonlar o‘rtasida madaniy muloqotni kuchaytirishga yordam beradi. Shuningdek, ular jamoat joylarining estetik qadrini oshirib, hududlarning turistik salohiyatini rivojlantiradi. Zamonaviy tadqiqotlarda ham monumental san‘atning shahar hayotiga ijobiy ta‘siri alohida qayd etilgan. Shu sababli ko‘plab mamlakatlarda urbanistik loyihalarga san‘at komponentlarini kiritish amaliyoti keng tarqalgan.

O‘zbekiston monumental rangtasvir maktabi ham boy tarixiy tajribaga ega bo‘lib, uning shakllanishida milliy madaniyat va sharqona badiiy tafakkur muhim o‘rin tutadi. XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab mamlakatda monumental san‘atning yangi bosqichi yuzaga keldi. Ushbu davrda jamoat binolari, teatrlar, muzeylar va madaniyat saroylari fasadlarida ko‘plab mahobatli asarlar yaratildi. Ushbu asarlarda milliy qadriyatlar, tarixiy voqealar va xalqning ma‘naviy merosi badiiy talqin qilindi. Natijada monumental rangtasvir nafaqat bezak elementi, balki ma‘naviy-ma‘rifiy ta‘sir vositasiga ham aylandi. Hozirgi vaqtda ham ushbu an‘analar zamonaviy badiiy qarashlar bilan uyg‘unlashgan holda davom ettirilmoqda. Bu esa milliy monumental san‘atning uzluksiz rivojlanayotganligini ko‘rsatadi.

Mahobatli rangtasvirning eng asosiy vazifalaridan biri shahar makonining semantik mazmunini boyitish sanaladi. Har qanday monumental kompozitsiya muayyan g‘oya va konsepsiyani ifodalashga qaratiladi. Shu sababli bunday asarlar tomoshabinni fikrlashga undaydigan badiiy axborot manbai vazifasini bajaradi. Tarixiy shaxslar, milliy qadriyatlar va umuminsoniy g‘oyalar monumental rangtasvir orqali keng ommaga yetkaziladi. Bu esa yosh avlodning madaniy xotirasini shakllantirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Ayniqsa, zamonaviy shahar muhitida axborot oqimining kuchayishi sharoitida vizual san‘atning ta‘sirchanligi yanada ortib bormoqda. Natijada monumental rangtasvir ijtimoiy kommunikatsiyaning samarali vositalaridan biriga aylanmoqda.

Monumental san‘atning rivojlanishida texnologik taraqqiyot ham asosiy rol o‘ynamoqda. Zamonaviy materiallar va qurilish texnologiyalarining takomillashuvi rassomlarga yanada murakkab badiiy loyihalarni amalga oshirish imkonini bermoqda. Bugungi kunda mozaika, freska, vitraj va aralash texnikalardan foydalanish ko‘lami sezilarli darajada kengaydi. Shu bilan birga, raqamli loyihalash vositalari monumental kompozitsiyalarni oldindan

modellashtirish imkoniyatini yaratmoqda. Bu esa asarning me'moriy muhit bilan uyg'unligini aniq baholashga yordam beradi. Natijada san'at va texnologiya o'rtasidagi integratsiya yangi badiiy yechimlarning paydo bo'lishiga olib kelmoqda. Ushbu jarayon monumental rangtasvirning zamonaviy shaharsozlikdagi istiqbollari kengaytirmoqda.

Shaharlarning madaniy qiyofasini rivojlantirishda monumental rangtasvir asarlari muhim identifikatsion vosita hisoblanadi. Har bir shahar o'ziga xos tarixiy va madaniy xususiyatlarga ega bo'lib, ular asosan monumental san'at orqali ifodalanadi. Natijada muayyan hududning vizual obrazi shakllanadi va uning boshqa shaharlardan farqlanuvchi qiyofasi yuzaga keladi. Bunday yondashuv shahar brendingi va madaniy turizmni rivojlantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, markaziy maydonlar va jamoat binolaridagi monumental asarlar shaharning ramziy belgilariga aylanishi mumkin. Bu esa hududning tanilish darajasini oshirishga xizmat qiladi. Shu jihatdan monumental rangtasvir urbanistik rivojlanishning muhim komponentlaridan biri hisoblanadi.

Mahobatli rangtasvirning samaradorligi ko'p jihatdan kompozitsion yechimlarning puxta ishlab chiqilishiga bog'liq. Monumental asarlarda tasviriy elementlarning o'zaro mutanosibligi va ritmik tuzilishi alohida ahamiyat kasb etadi. Kompozitsiyaning muvaffaqiyatli tashkil etilishi tomoshabinning diqqatini kerakli g'oyaga yo'naltirish imkonini beradi. Shu bilan birga, ranglar uyg'unligi va tasviriy shakllarning me'moriy muhitga mosligi estetik yaxlitlikni ta'minlaydi. Kompozitsion muvozanat buzilgan hollarda esa asarning badiiy ta'sir kuchi sezilarli darajada kamayadi. Shuning uchun monumental san'atda kompozitsiya masalalari alohida ilmiy va amaliy ahamiyatga ega. Bu holat ko'plab san'atshunoslar tomonidan ta'kidlab o'tilgan.

O'zbekiston monumental rangtasvir san'ati rivojiga ulkan hissa qo'shgan rassomlardan biri Chingiz Axmarov hisoblanadi. Uning ijodiy faoliyati milliy monumental rangtasvir maktabining shakllanishida muhim bosqich bo'lib xizmat qilgan. Rassom o'z asarlarida sharqona badiiy an'analarni zamonaviy tasviriy vositalar bilan uyg'unlashtirishga muvaffaq bo'lgan. Ayniqsa, jamoat binolarida yaratilgan kompozitsiyalar milliy madaniyatning badiiy ifodasiga aylangan. Axmarov ijodi keyingi avlod rassomlari uchun ham muhim metodologik asos vazifasini bajardi. Uning monumental san'atga oid qarashlari bugungi kunda ham o'z dolzarbligini saqlab qolmoqda. Shu sababli uning merosi zamonaviy monumental rangtasvir tadqiqotlarida alohida o'rganiladi.

Rangtasvir yonalishining bu sohasi anchayin mashaqqatli bo'lishi bilan bir qatorda inson ichki dunyosini yaqqol ko'rsatib beruvchi yagona sohalardan biri hisoblanadi. Mahobatli rangtasvir yo'nalishida o'qish istagida bo'lgan har bir yosh rassom uchun mahobatli rangtasvir kompozitsiyasini yaratishda e'tibor berish lozim bo'lgan muhim jihatlar mavjud.

Bu jihatlarni o‘rganib amalda sinab ko‘rish uchun albatta malakali ustozlar ko‘magi va maslahati zarur.

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy shaharsozlikda mahobatli rangtasvir asarlari estetik, madaniy va ijtimoiy jihatdan muhim ahamiyatga ega bo‘lgan san‘at turi sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ular shahar makonining vizual sifatini yaxshilash bilan bir qatorda, tarixiy xotira va milliy qadriyatlarni saqlashga ham xizmat qiladi. Monumental san‘at arxitektura va urbanistika bilan uyg‘unlashgan holda yangi badiiy muhitni shakllantiradi. Zamonaviy texnologiyalar esa ushbu yo‘nalishning yanada rivojlanishi uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda. Mamlakatimizda ham yangi ma‘naviy-g‘oyaviy yo‘nalishlarning shakllanishi o‘z navbatida, zamonaviy san‘atning barcha sohalariga samarali ta‘sir etib, ijodiy izlanishlar doirasini kengaytirib, badiiy ijod rivojini yanada jadallashtirdi. Tarixiy, madaniy va ma‘naviy-axloqiy qadriyatlarning keng qatlamlarini qayta idrok etish g‘oyalari, yangilanish tamoyillari me‘morlik, tasviriy va amaliy bezak sohalarida, musiqa va tomosha san‘atlarida yaqqol namoyon bo‘lmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xudoyberganov R. – Monumental bezak san‘atida kompozitsiya. Toshkent, 2019.
2. Abdirasilov S., Tolipov N., Oripov N. – Rangtasvir. Toshkent, 2006.
3. Xudoyberganov R. – Kompozitsiya. Toshkent, 2004.
4. Hasanov. R., “Tasviriy san‘at asoslari”, Toshkent, 2009 yil.
5. G‘.A.Artiqov. “Rangtasvir texnikasi va ashyolar texnologiyasi” Toshkent“ Sharq” matbaa-aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati 2007 yil.
6. Erkabayeva F.A Yangi o‘zbekiston mahobatli rangtasvir san‘atining bugungi kundagi taraqqiyot yo‘li, –So‘z san‘ati, 2023.